

Олександр БОРОНЬ

**УДК 821.161.2.09Шевч.
(479.22):031Шевч.**

**ГРУЗИНСЬКІ
ПЕРСОНАЛІЇ
НА СТОРІНКАХ
«ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ
ЕНЦИКЛОПЕДІЇ»
(ПАМ'ЯТІ
ОТАРА БАКАНІДЗЕ,
1929–2020)**

У статті висвітлено представлення грузинських культурних діячів у «Шевченківській енциклопедії». Чільне місце серед них належить плеяді талановитих інтерпретаторів творчості українського поета грузинською мовою, а також авторів віршів про нього. Інша велика група персоналій охоплює доробок переважно літературознавців, дослідників Шевченкової творчості, чимало з яких водночас – відомі письменники.

Статті про грузинську шевченкіану в енциклопедії відображають активну перекладацьку діяльність численних поетів Грузії, їхнє художнє осмислення постаті та творчості Шевченка в багатьох віршах і поемах. Наукове значення зберігає низка праць грузинських дослідників, присвячених поглибленому студіюванню окремих епізодів життя українського поета, тих чи тих аспектів його творчості, ряду проблем перекладознавства. Український читач дістає широке уявлення про рецепцію постаті та творчості Шевченка в Грузії і може піти значно далі, ознайомившись із пристатейними списками літератури.

Ключові слова: енциклопедія, Грузія, шевченкіана, персоналія, переклад.

У шеститомній «Шевченківській енциклопедії», яка побачила світ у 2012–2015 роках, подано відомості про головні моменти

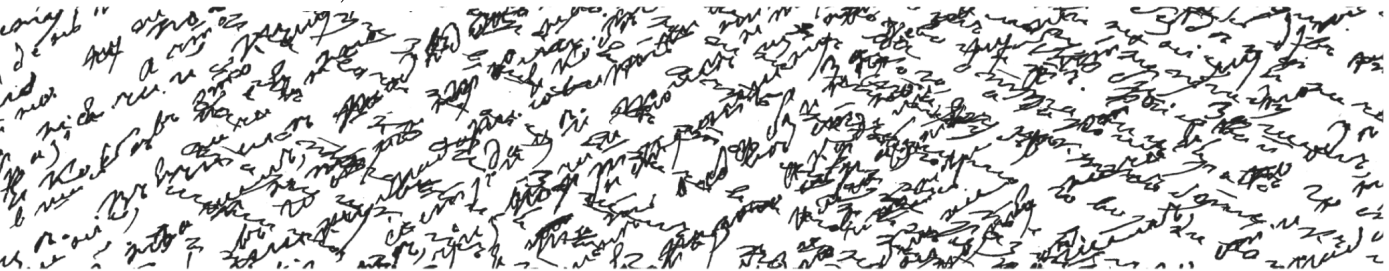
біографії Шевченка, осмислено всю його літературну, образотворчу, епістолярну спадщину, основні теми і мотиви творчості, жанри, зв'язки з іншими літературами і видами мистецтва тощо. Видання складається з 6307 статей різного обсягу, містить 5800 ілюстрацій (з них 453 – на кольорових вклейках), загальний обсяг становить 5360 сторінок.

Помітне місце в енциклопедії посідає висвітлення рецепції поезії Шевченка в інонаціональних літературах, перекладацької діяльності численних інтерпретаторів його творчості тощо. Чи не найдавніші зв'язки з-поміж інших літератур тут простежуються саме з грузинською, якій приділено чимало уваги в енциклопедії, що цілком закономірно, адже, як свідчить бібліографія [5, с. 256–258], грузинською мовою з'явилося 20 окремих видань перекладів Шевченкових творів – більше вишло хіба що тільки російською. Концептуально ці та інші проблеми представлено в узагальнювальній розвідці «Грузинська література» з пера Отара Баканідзе та Людмили Грицик [9, с. 188–192]. Стаття слугує надійним орієнтиром у розмаїтті грузинської шевченкіани: виокремлено провідні тенденції у поширенні творчості Шевченка в Грузії, окреслено особливості перекладацької практики грузинських поетів, названо найпомітніші вірші, присвячені Шевченкові, тощо.

Більшість дослідників відправним пунктом, з якого слід починати вивчення теми «Тарас Шевченко і Грузія», вважають той факт, що український поет в Академії мистецтв навчався разом із грузинським художником, колишнім кріпаком Георгієм Майсурадзе [3, с. 279], який 1844 року одержав звання некласного художника (Шевченко – 1845-го). Принаймні тричі обидва художники разом склали іспити в Академії [6, с. 16, 18, 33], не раз їхні прізвища згадано поруч і в інших документах [6, с. 22, 30, 31, 33, 74, 75].

Ранні контакти грузинів із доробком Шевченка викликають, звісно, найбільший інтерес, не кажучи вже про зафіксовані згадки щодо безпосередніх вражень від його особи. Достовірний опис зустрічі з Шевченком залишив класик грузинської літератури Акакій Церетелі, оприлюднивши спогад у тбіліській газеті «Закавказье» 26 лютого 1911 року [7, с. 2] – до п'ятдесятих роковин від дня смерті українського поета. Прикметно, що в одній з останніх публікацій Отар Баканідзе зосередився саме на цьому епізоді [1]. Досі остаточно не з'ясовано, коли саме відбулася розмова Шевченка і Церетелі на квартирі Миколи Костомарова. Грузинський дослідник, зіставивши час прибуття А. Церетелі до Петербурга, одночасне перебування Шевченка і Костомарова у російській столиці та інші фактори, зробив переконливе припущення, що поети зустрілися в період між 20 листопада 1859 року і 20 червня 1860-го, коли Костомаров міг приймати студентів на квартирі [1, с. 35–36]. Нині Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України працює над упорядкуванням академічного видання спогадів про Шевченка, в якому буде опубліковано і мемуари А. Церетелі.

Вперше грузинською мовою Шевченкове ім'я, наскільки відомо, згадано в листі письменника і громадського діяча Дімітрі Кіпіані до дружини від 13 листопада 1860 року, в якому він ділився враженнями від літературних читань, що відбулися 11 листопада у Пасажі в Петербурзі: «Третього дня [тобто три дні тому назад. – О. Б.] был я на публичном чтении литераторов в Пассаже. Читали: Бенедиктов – прекрасно; наш Полонский, здесь теперь замечательный поэт, хо-

рошо; Майков – прекрасно; Достоевский, Писемский – так себе, и Шевченко, малороссийский поэт и художник, – великолепно. – Дело продолжалось от 7½ до 10½ вечера. Зала была битком набита» [2] (див. публікацію: [4, с. 482]). Ясна річ, у «Шевченківській енциклопедії» вміщено відповідну персоналію, у якій описано цей епізод [10, с. 390].

Загалом грузинську шевченкіану представлено в «Шевченківській енциклопедії» у понад 60 персоналіях, чільне місце серед яких належить плеяді талановитих інтерпретаторів творчості українського поета грузинською мовою, а також авторів віршів про нього: Александр Абашелі [8, с. 74], Іраклій Абашидзе [8, с. 74], Шалва Апхадзе [8, с. 232], Аміран Асанідзе [8, с. 274], Ладо Асатіані [8, с. 274–275], Харитон Вардошвілі [8, с. 570], Віктор Габескірія [9, с. 229], Валер'ян Гапріндашвілі [9, с. 231–232], Давид Гачечиладзе [9, с. 232], Васо Горг'адзе [9, с. 245], Мамія Гурієлі [9, с. 253], Габріель Джабуманурі [9, с. 324], Сандро Еулі [9, с. 552], Андро Жванія [9, с. 595–596], Варлам Журулі [9, с. 639], Ясамані Іасамані [10, с. 47–48], Карло Каладзе [10, с. 239], Георгій Кучишвілі [10, с. 670–671], Георгій Леонідзе [10, с. 731–732], Ніко Ломоурі [10, с. 839], Костянтин Лордкіпанідзе [10, с. 843], Аліо Мірцхулава [11, с. 240], Ніколо Міцішвілі [11, с. 262], Іло Мосашвілі [11, с. 327], Маквала Мревлішвілі [11, с. 346], Колау Надірадзе [11, с. 410], Георгій Наморадзе [11, с. 430], Ілля Чавчавадзе [13, с. 702–703], Джансуг Чарквіані [13, с. 715], Симон Чиковані [13, с. 782], Тамаз Чіладзе [13, с. 800], Рауль Чілачава [13, с. 800–801], Сандро Шаншіашвілі [13, с. 825]. Багато цих письменників незрідка виступали також у пресі та науковій періодиці з розвідками про Шевченкову творчість. У більших чи менших статтях енциклопедії, велику частину з яких написав Реваз Хведелідзе, названо переклади, що їх виконали ці письменники в різні роки, наведено заголовки віршів про Шевченка, стисло охарактеризовано зміст статей і публічних виступів про українського поета.

Інша велика група персоналій охоплює доробок переважно літературознавців, дослідників Шевченкової творчості, чимало з яких водночас – відомі письменники. З-поміж них вирізняється в енциклопедії стаття авторства Людмили Грицик про наукові праці Отара Баканідзе [6, с. 305]. Дослідниця зауважує, що професор у книжці «З історії грузинсько-українських взаємин» (Тбілісі, 1968) проаналізував переклади грузинською мовою Шевченкової «Наймички», що його виконав 1877 року Ніко Ломоурі. Як пише Л. Грицик, О. Баканідзе звертався до проблеми відтворення Шевченкового вірша засобами грузинської мови, зокрема восьмискладовим шаїрі. Помітною подією став вихід його монографії «Тарас Шевченко» (Тбілісі, 1989). У ній, як спостерегла дослідниця, Баканідзе наголосив на обізнаності українського поета з минулим Грузії, зіставив моделі романтизму в українській і грузинській літературах, розглянув контактні зв'язки й типологічні перегуки творчості Шевченка і грузинських шістдесятників. Л. Грицик відзначила також внесок О. Баканідзе в появу з його передмовою у видавництві Тбіліського університету збірки поезій Шевченка грузинською та українською мовами під назвою «Кавказ» (1989). Крім того, О. Баканідзе належить авторство кількох персоналій у «Шевченківській енциклопедії» [8, с. 74, 580].

Окремі довідки в енциклопедії відведено таким дослідникам, як: Леван Асатіані [8, с. 275], Ігор Богомолів [8, с. 464], Тенгіз Буачідзе [8, с. 516], Іполит Вар-

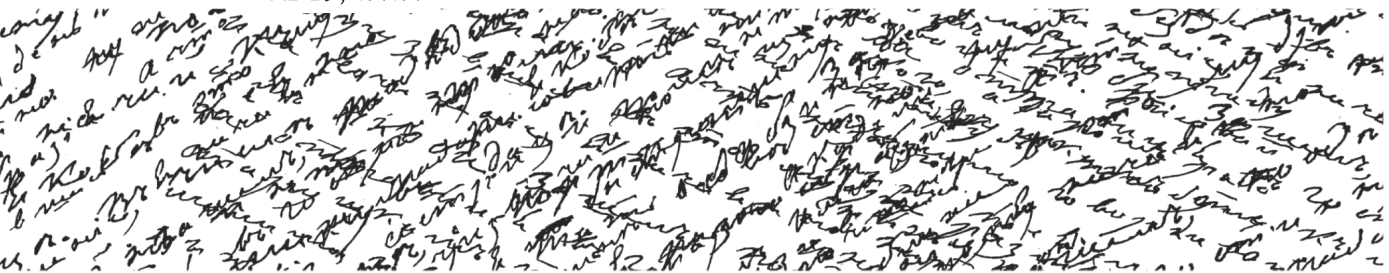

таґава [8, с. 580], Константiне Гамсахурдiа [9, с. 231], Александре Гарсеванiш-вiлi [9, с. 232], Раґден Гветадзе [9, с. 233], Якоб Гоґебашвiлi [9, с. 242], Йосиф Грiшашвiлi [9, с. 250], Шалва Дадiанi [9, с. 269], Иван Енiколопашвiлi [9, с. 498], Бесо Жґентi [9, с. 596], Валер'ян Iмедадзе [10, с. 107], Корнелiй Кекелiдзе [10, с. 317], Михайло Кекелiдзе [10, с. 318], Олександр Мушкудiанi [11, с. 374–375], Григол Надарейшвiлi [11, с. 408], Нiко Нiколадзе [11, с. 560–561], Шалва Радiанi [12, с. 408–409], Олександр Сулава [12, с. 1010], Реваз Хведелiдзе [13, с. 596], Вано Шадурi [13, с. 821–822], Амiран Шервашiдзе [13, с. 967]. У цих статтях стисло охарактеризовано внесок кожного у розвиток грузинського шевченкознавства, вiдзначено проблематику тих чи тих праць тощо. Не залишено поза увагою i творчiсть грузинських художникiв, якi у своїй творчостi зверталися до образу українського поета. Народний художник СРСР Уча Джапарiдзе виконав два портрети Шевченка – у 1948 i 1964 роках [9, с. 325–326], перший iз них (зберiгається в Нацiональному музеї Тараса Шевченка, Київ) репродуковано на кольоровiй вкладцi у томi [9, табл. X]. Довiдку про Роберта Стуруа проiлюстровано репродукцiєю його картини «Зустріч Т. Г. Шевченка з грузинським поетом Акакiєм Церетелi» (полотно, олія, 1964, зберiгається в Нацiональному музеї Тараса Шевченка, Київ) [12, с. 1005]. В одній iз нотаток iдеться про музикознавця, композитора i фольклориста Григорiя Чхiквадзе, що написав пiсню «Ой стрiчечка до стрiчечки» на слова Шевченка для хору (1939), опублiкував ряд статей, у яких, за словами Iрини Сiкорської, розглянув полiтичнi й соцiальнi мотиви творчостi Шевченка, наголосив органiчний зв'язок його лiрики з народною поезiєю, глибокий поетичний змiст i особливу привабливiсть текстiв українського митця для композиторiв [13, с. 818]. Частину персоналії проiлюстровано портретами дiячiв або зображеннями обкладинок їхнiх книжок чи видань перекладiв грузинською мовою.

Статтi про грузинську шевченкiану в енциклопедiї вiдображають активну перекладацьку дiяльнiсть численних поетiв Грузiї, їхнє художнє осмислення поста-тi та творчостi Шевченка в багатьох вiршах i поемах. Наукове значення зберiгає низка праць грузинських дослiдникiв, присвячених поглибленому студiюванню окремих епiзодiв життя українського поета, тих чи тих аспектiв його творчостi, ряду проблем перекладознавства. Український читач дiстає широке уявлення про рецепцiю поста-тi та творчостi Шевченка в Грузiї i може пiти значно далi, ознайомившись iз пристатейними списками лiтератури.

Список використаної літератури

1. Баканiдзе О. Таїна вiку (Тарас Шевченко i Акакiй Церетелi) / Отар Баканiдзе // VIII Мiжнародний конгрес українiстiв, Лiтературознавство. Збiрник наукових статей / НАН України; МАУ; IМФЕ ім. М. Т. Рильського. – Київ, 2017. – Ч. I. – С. 28–36.
2. Кiпанi Д. [Лист до дружини вiд 13 листопада 1860 року] // Державний музей грузинської лiтератури iменi Георгiя Леонiдзе, Тбiлiсi, архiв Д. Кiпанi, од. зб. 14809.
3. Славить Грузiя Кобзаря: лiтературно-публiцистичний збiрник / упор., передмова, перекл., заг. ред. Р. Ш. Чiлачави. – Львiв: Свiт, 2011. – 296 с. – (Серiя «Шевченко i свiт»).
4. Т. Г. Шевченко воспоминания современников / составл., подготовка текста, вступительная статья и комментарии Н. Ф. Бельчикова и Л. Ф. Хинкулова. – [Москва:] Гос. изд-во худож. л-ры, 1962. – 512 с.

5. Тарас Григорович Шевченко: бібліографія видань творів, 1840 – 2014 / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського; авт. кол.: В. Ю. Омельчук, Л. В. Беляєва, І. Д. Войченко, Т. Б. Корольова, Л. С. Новосьолова, О. О. Фіклістова. – Київ, 2014. – 546 с.
6. Тарас Шевченко. Документи та матеріали до біографії. 1814–1861 / за ред. Є. П. Кирилюка. – Київ: Вища школа, 1982. – 432 с.
7. Церетели А. Мои воспоминания о Шевченке / Акакий Церетели // Закавказье [Тифлис]. – 1911. – 26 февраля. – № 45. – С. 2.
8. Шевченківська енциклопедія: в 6 т. – Київ: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2012. – Т. 1: А–В. – 744 с.
9. Шевченківська енциклопедія: в 6 т. – Київ: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2012. – Т. 2: Г–З. – 760 с.
10. Шевченківська енциклопедія: в 6 т. – Київ: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2013. – Т. 3: І–Л. – 888 с.
11. Шевченківська енциклопедія: в 6 т. – Київ: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2013. – Т. 4: М–Па. – 808 с.
12. Шевченківська енциклопедія: в 6 т. – Київ: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2015. – Т. 5: Пе–С. – 1040 с.
13. Шевченківська енциклопедія: в 6 т. – Київ: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2015. – Т. 6: Т–Я. – 1120 с.

Summary. Boron O. *Georgian Biographical Entries on the Pages of the Shevchenko Encyclopaedia (In Memoriam Otar Bakanidze, 1929-2020)*. The article highlights the representation of Georgian cultural figures in *The Shevchenko Encyclopaedia*. A prominent place among them is allocated to a pleiad of talented interpreters of Shevchenko's poetry into Georgian, as well as to the authors of poems about him. Another large group of biographical entries encompasses mostly works of literary critics, researchers of Shevchenko's creativity, many of whom are well-known writers at the same time.

The encyclopaedia articles on Georgian Shevchenkiana reflect active translational work of numerous poets of Georgia, their artistic understanding of Shevchenko's figure and works in many verses and poems. Scientific importance is preserved in a number of works written by Georgian researchers. They are devoted to the in-depth study of individual episodes of the Ukrainian poet's life, certain aspects of his works, and a number of problems of translation. Ukrainian readers get a broad understanding of the reception of Shevchenko's figure and creativity in Georgia and can go much further getting acquainted with the bibliography to each entry.

Keywords: encyclopaedia, Georgia, Shevchenkiana, biographical entry, translation.

